

کشف مسکوکات

از میرز کتک گوردیز

(۲)

(۴) ایولودوت حوالی ۱۸۰ ق م ،
 ایولودوت قرار اکثر احتمالات برادر دمتریوس پادشاه یونا و باختری است که بعیث
 یکی از فرمانروایان او در فتوحات هند شامل بود و بعد از انجام وظایف عسکری در علاقه بین
 اندوس و جیلیم تا بندر (باریکازا) و سواحل خلیج کامبئی امارت کرده است ، از میرز که
 گردیز انواع مختلف مسکوکات اولی مرتب متوسط ، مسی مدور ، نقره نئ مدور خورد
 نقره نئ مربع خورد بدست آمده است فراریکه از نام او معلوم میشود این پادشاه به (ایولو)
 (رب النوع شعر و بدایع) اعتقاد زیاد داشته و او را حامی خود اتخاذ کرده بود و در مسکوکات
 مسی عموماً هیکل ایستاده او را نقش کرده است ، شرح مختصر سکه های
 فوق الذکر او فرار آتی است :

الف : سکه کلان مربع مسی : « در یک روی سکه ایولو برهنه ایستاده بدست چپ کمان
 و بدست راست تیر را گرفته است به یونانی (بازیلوس سوتروس ایولودوتس) یعنی (پادشاه
 منجی ایولودوت) در روی دیگر سکه تصویر سه پایه ایولو .

ب : سکه متوسط مربع مسی : بشرح فوق .

ج : سکه بزرگ مدور مسی : در روی سکه ایولو رخ بطرف راست ایستاده بطرف
 چپ همان شکل سه پایه .

د : سکه مربع کوچک نقره نئ ، که در یک روی فیل و در روی دیگر تصویر گاو .

ه : سکه مدور کوچک نقره نئ ، که در روی آن تصویر پادشاه دیده میشود و بصفت

(فیلیویات) یاد شده ، در طرف دیگر سکه (میزو) یا ربه النوع خیال ایستاده .

- ز : سکه مدور کوچک نقره نئی که روی آن بشکل سکه (الف) است .
- (۵) ایو کراتیه (۱۷۵ ق) ایو کراتید موسس سومین خانواده سلطنتی یونانو باختری است و فراریکه در آغاز مبحث دسته دوم مسکوکات گفتیم فقط چند سکه مربع مسی او از میرز که بدست آمده است ، در روی سکه شاه در حالیکه کسک فولادی بر سر دارد رخ بطرف راست دیده میشود و سه گوشه سکه به یونانی (بازیلوس ملاوس ایو کراتیدس) یعنی (پادشاه کبیر ایو کراتید) ثبت است در روی دیگر سکه رب النوع صبح وشام که در اساطیر یونانی حیثیت دو برادر داشتند براسپ سواراند و برسم الخط خروشی و زبان برا کریت (راجا سامها تاشا ایو کراتی داسا) یعنی (پادشاه کبیر ایو کراتید) نوشته دارد .
- (۶) مناندر (حوالی ۱۶۵ ق م) : میگویند که مناندر در او بیان کوه دامن تولد شده مشارالیه مانند ایولودوت بجهت ژنرال درفشون کسبهای دمتریوس پادشاه یونانو باختری در هند شامل بوده و تا (پتالی بوترا) یعنی پشته مرکز دولت موریا دامنه فتوحات خود را رسانید سپس در حالیکه مرکز او سیالکوت بود بر تمام پنجاب سلطنت کرده است ، مشارالیه سکه های زیاد و خیلی متنوع ضرب زده و در کواکسیون میرز که مسکوکات کوچک مدور نقره نئی او خیلی زیاد است ، درین سکه ها عموماً در یک روی خود شاه بصور مختلف با کسک فولادی با سرفته بسته ، بانیزه و غیره دیده میشود و در روی دیگر آن (میزو) ایستاده است .
- سکه های مسی عموماً مربع و کلفت و متنوع زیاد دارد ازین جمله چهار قسم بدست آمده .
- الف : سکه بزرگ مربع مسی ، در روی سکه سرو صورت پادشاه دیده میشود و بطرف دیگر آسی درخیز است ، (در آریانا اینتیکو انظیران دیده نشد)
- ب : سکه متوسط مربع مسی ، در روی سکه سر گاو روبرو دیده میشود و بجانب دیگر سه پایه ایولو نقش است (این سکه هم در آریانا اینتیکو دیده نشد)
- ج : سکه مربع متوسط مسی ، در روی سکه شاه رخ بطرف چپ معلوم میشود ، در طرف دیگر (میزو) رخ بجانب راست ایستاده .
- د : سکه متوسط مربع مسی ، در روی سکه شاه کسک فولادی رخ بجانب راست دیده میشود ، بطرف دیگر ربه النوع فتح تجی بنقدیم میکنند .
- (۷) هلیو کلس (حوالی ۱۵۹ ق م) : هلیو کلس پسر ایو کراتید و آخرین پادشاه یونانو باختری است که (بکتر) یعنی بلخ مرکز سلطنت او بود و سپس در اثر ورود اسکاتیاها و کوشانیها پایتخت خویش را بجنوب هندو کش بشهر کایسی (بگرام) انتقال داد در میان کولکسیون میرز که تا حالا فقط یک عدد سکه مدور کوچک نقره نئی او را دیده ام که در روی آن صورت شاه نقش است و خود را بهفت (دیکایوس) یعنی (عادل) خوانده در روی دیگر سکه (ژویتر) مسلح بانیزه و علامه رعد ایستاده است .
- (۸) لیزبوس (حوالی ۱۵۰ ق م) : در میان شهزادگان و امرای دولت یونانو باختری (لیزبوس) یکی از کسانی است که ارتباط خویشاوندی او پسران خانواده های سلطنتی یونانو باختری و حوزه سلطنت او تاریک است ، چون استعمال سرفیل در کسک میان او و (دمتریوس) مشترک است بروفسر ولسن او را از خانواده دمتریوس و ابوتدم میدانند ، حوزه سلطنت او را برخی در صفحات باخترولی در جنوب آن و برخی در اراکوزی (حوزه ارغنداب) و بروفسر ولسن در حصه شرقی اراکوزی که بختیارام در بر میگرفت در حوزه رود گومل قرار میدهد و باین ترتیب

بمحل کشف سکه او یعنی گردیز نزدیک میشویم ، با اساس نظریات تاریخی میدانیم که حین ظهور ایو کراتیدس در باختر و تشکیل سومین خانواده سلطنتی یونانو باختری (دمتر یوس) مشغول فتوحات در هند بود و او واحقاد او مدتی در خاکهای مفتوحه هندی و جنوب هندو کش با ایو کراتید مقابله کردند ، پس احتمال زیاد میرود که گردیز مرکز سلطنت و مقاومت (لیزیوس) بوده و نه تنها او بلکه شهزادگان دیگری هم از احقاد و اعقاب او در آنجا سلطنت نموده باشند ، روح مقاومت و از روی استعمال لقب (انیک تس) یعنی (مغلوب نشدنی) هم تأیید میشود .

در روی چپ سکه اوهر کول پهلوان اساطیری یونانی ایستاده است و به پراکریب و خروشتی چنین نوشته دارد : (مهارا جاسا ایاتی ها تاسالی زیاسا) یعنی (لیزیوس پادشاه مغلوب نشدنی) .

نوع دیگر سکه نیم درهمی نقره اوهم بدست آمده که در آن پادشاه کسک فولادی عادی بر سر کرده است . این سکه در دوسه کتلاکی که پیش بنده است نمایا شد .

(۹) انتیال کیداس حوالی ۱۴۵ ق م :

انتیال کیداس را معمولاً همه سکه شناسان جانشین (لیزیوس) میدانند ولی نظریات در صورت جانشینی و محل آن کمی فرق دارد شبهه نیست که (دومرگان) لیزیوس و انتیال کیداس را با علامه سوالیه شاهان پنجاب خواند ولی چون خود او درین امر تردد دارد (ولسن) انتیال کیداس را در اراکوزی و غرب کابل قرار میدهد و حوزه سلطنت لیزیوس را پالا در اثر نظریه پروفسر (ولسن) به حوزه گومل آوردیم به اکثر احتمال میتوان گفت که انتیال کیداس در گردیز مرکز یغتیا بجای لیزیوس جلوس کرده است در صورت جانشینی او ازین جهت اختلاف نظر است که به اساس کسک هموار و تصویر نشسته (ژویپتر) او را از احقاد ایو کراتید میدانند که با خانواده واحقاد ایو تیدم و دمتریوس در نبرد بود به این اساس احتمال میرود که شاه مغلوب نشدنی (لیزیوس) بالاخره مغلوب انتیال کیداس شده و فوذا احقاد ایو کراتید به نواحی جنوبی مملکت هم پهن شده باشد .

سکه های انتیال کیداس که از میرز که بدست آمده همه نیم درهمی مدور نقره است که در آنها شاه با کسک همواری دیده میشود و در یکی بدون کسک است و گفته که تراج شاهی است دور سر خود دارد .

(۱۰) ار که بیوس (حوالی ۱۴۰ - ۱۳۰ ق م) (ار که بیوس) از شهزادگانی است که معلومات در اطراف او بسیار کم است و حتی اسم او را به صورت مختلف (ار که بیوس) (ارچه ابوس) هم تلفظ میکنند . مورگان با علامه سوالیه او را در حوالی ۱۴۰ ق م پادشاه کابل خوانده و ولسن تاریخ بعدتری در حوالی ۱۲۰ - ۱۲۵ ق م برای او تعیین میکنند . صورت رب النوعی که در سکه های خود استعمال کرده (ژویپتر) است ازین جهت و به اساس القاب (نیکه فوروس) (فاتح) (ودیکایوس) (عادل) او را از احقاد ایو کراتید میدانند و واضح میشود که بعد از (انتیال کیداس) فوذا سومین خانواده سلطنتی یونانو باختری در تمام جنوب هندو کش ادامه دارد . محل سلطنت او را که مورگان با علامه سوالیه کابل گفته میتوان در اینجا قبول کرد ولی بعلمت عدم شهرت و تلسل جانشینی بهتر نیست به گردیز نسبت دهیم ؟ سکه های او که از میرز که بدست آمده مدور و نقره نی خورد و بزرگ است و نمونه کلان نقره نی آنرا در کتلاک هائی که دارم - ندیده ام .

(۱۱) دیومدوس (حوالی بین ۱۴۰ و ۱۰۰ ق م) دیومدوس از شهزادگان مجهولی است که جز نام و دوسه عدد سکه چیز دیگری از او معلوم نیست مشارالیه دورقم سکه ضرب زده مربع مسی و مدور

نیم درهمی نقره‌ئی که از آن فقط يك دانه از میرز که بدست آمده است . در يك طرف سکه صورت پادشا و بطرف دیگر رب النوع صبح و شام نیزه‌ها بدست پهلوی هم روبرو مقابل ایستاده‌اند . (۱۲-) فیلو گزنوس (حوالی ۱۲۵ ق م) :

از روی باره علامتی که در بین است معمولاً او را جانشین (انتی ما کوس) میدانند چنانچه یاد شاه اخیرالد کر تصویر خود را به سوار ی اسپ در سکه‌ها ضرب زده مشا را به سکه‌های (دراکم) و (نیم دراکم) نقره‌ئی دارد و از میرز که فقط نیم دراکمی مربع نقره‌ئی او بدست آمده که در یکطرف سرو صورت شاه باقیته که تاج شاه می باشد دیده می شود و بجانب دیگر بر اسپ سوار است از سکه‌های مربع مسی او تا حال در کومکسیون میرز که ندیده‌ام . (۱۳-) امین تاس حوالی ۱۰۰ ق م : دومورگان با علامه سواره او را یاد شاه دره کابل میخواند و پروفسر ولسن او را از جانشینان (لیزبوس) تصور می کند که مقرر او را در گردیز فرار دادیم . از مدققین فوق اولی از يك سکه مدور نقره و دومی از يك نمونه مربع مسی او حرف میزند یکی دو نمونه‌ئی که از میرز که پیدا شده غیر از آنهاست و عبارت از سکه کوچك مدور نقره‌ئی است که دران پادشاه کلاه عریض به سر کرده و فیه های آن عقب سر او آویزان است . در روی دیگر این سکه زرس روی کرسی نشسته .

(۱۴-) ویلوس حوالی ۱۴۰ ق م : زویلوس از شهزادگان که نامی است که پروفسر ولسن در (آریانا انتیکوا) بکلی از او نام نبرده و (مورگان) او را شاه پنجاب شرقی معرفی کرده است از میرز که دو نوع سکه نیم درهمی مدور نقره او بدست آمده است که در یکی دور سر شاه فیه بسته میباشد و در دیگری کلاه معروف به (فریجینی) که فیه آن آویزان است به سر کرده است . در پشت سکه اولی (هر کول) ایستاده و در سکه دومی (میزو) .

(۱۵) هر مایوس (حوالی ۴۵-۲۰ مسیحی) هر مایوس فرار نظریبی عمومی آخرین پادشاه یونانو باختری کابل زمین است و سکه‌های عدیده و مختلف دارد در عصر او کوشانی‌ها نزدیک کابل رسیده و بعضی سکه‌های مدور مسی در دست است که در يك طرف تصویر هر مایوس و بطرف دیگر اسم (کجولا کد فیزس) او این شاه کوشانی ثبت است . در میان کولکسیون گردیز مسکوکات او خیلی عمومیت دارد و اقسام آن فرار آتی است :

(الف) هر مایوس و ملکه کالیوپه ، سکه ایست که هر مایوس بازنش ملکه کالیوپه مشترک ضرب زده و تصویر هر دوی آنها روی سکه دیده میشود . در روی دیگر سکه شاه بر اسپ سوار است .

(ب) سکه بزرگ مدور نقره ، در روی سکه تصویر پادشاه رخ بطرف راست نقش است و در روی دیگر زوس روی کرسی نشسته به یونانی (بازیلوس سوترس ار مایوس) (یعنی پادشاه منجی هر مایوس) نوشته است .

(ج) سکه بزرگ مدور مسی ، بشکل نمره (ب)

(د) سکه کوچك مدور نقره ، به مضمون و با تصاویر نمره (ب)

(ه) سکه کوچك مدور مسی ، به مضمون و با تصاویر نمره (ب)

(و) سکه مدور متوسط مسی ، این سکه‌ها از نقطه نظر تاریخ خیلی مهم است .

زیرا قرار یکه گفتم در یک روی سکه تصویر واسم هرمایوس در رسم الخط یونانی برده شده و در روی دیگر آن شکل ایستاده (هرا کلس) نقش است و به پرا کریت و رسم الخط خروشتی (کجولا کاسا کوشانا یا ووکا ساها امانهی داسا) یعنی (رئیس دین دار کوشانی کجولا کد فزس) نوشته است. ازین معلوم میشود که رئیس کوشانی نزدیک یا وارد کابل شده و در اثر فشار او شاه یونانی کابل اسم او را در مسکوکات خود داخل کرده است تا اینکه متعاقباً سلطنت از یونانی ها به کوشانی ها منتقل می کنند.

(۱۶) استراتس (معاصر هلیوس کلس) :

از میرز کوه گردیز چند عدد سکه کوچک نقره مدور بدست آمده که به پادشاهی موسوم به (استراتس) تعلق دارد در دیگر روی سکه تصویر پادشاه دیده میشود و خود را به صفت «استراتوس منجی» یاد کرده در طرف دیگر روی سکه او (بالاس) ربه النوع چنگ سبزروی دست ایستاده است. مورگان محل سلطنت او را به پنجاب شرقی نسبت داده است.

ج : مسکوکات اسکائی یا سا کو یارت : دسته سوم مسکوکاتی که از میرز کوه گردیز کشف شده است سکه هائی است مربوط به سلاله های اسکائی و «ساک و یارت» یا (بهلوا ه) که دامنه نفوذ و قلمرو سلطنت آنها از حوزه ارغندان تا حوزه آریانای جنوبی و جنوب غربی و جنوب شرقی را در بر میگرفت و بر پنجاب هم حاکمیت داشتند. اولین پادشاه اسکائی (موتس) نام داشت ولی تا حال به سکه او در کولکسیون گردیز برخوردیم و نمونه های برخی دیگر از شاهان دوساله فوق الذکر قرانی است.

(۱) ازس حوالی ۵۸ ق م :

مسکوکات ازس از نقطه نظر تعداد و تنوع خیلی زیاد است و از گردیز هم انواع مختلف آن بدست آمده. اول سکه های نقره بزرگ و خورد مدور که در یک روی آن شاه براسپ سوار است و باینزه بطرف زمین اشاره میکند و در روی دیگر آنها گاهی ربه النوع فتح و گاهی زوس و غیره نقش است همین قسم مسکوکات مسی او تنوع دارد و در میان آنها مدور و مربع دیده میشود در سکه های مدور بزرگ مسی او که از میرز کوه پیدا شده یکطرف تر گاو هندی و جانب دیگر یانک نقش است روی یک سکه مربع مسی دیگر پادشاه بر اشتر دو گواهانه (بخدی) سوار میباشد.

(۲) از یلیزس (حوالی ۴۰-۴۰ ق م) : مشارالیه بسرازس است و مدتی هم در امر مملکت داری بایدرخود شریک بوده مانند ازس مسکوکات زیاد و متنوع دارد. از میرز کوه مسکوکات مسی و نقره او پیدا شده و مخصوصاً مسکوکات کوچک نقره او خیلی زیاد است.

(۳) اسپاری لیزس (حوالی ۱۱۰ ق م) : اسپاری لیزس از خاندان سا کو یارت یا (بهلوا) است که موسس آن دودمان (ونوس) میباشد اسپاری لیزس برادر ونوس بوده. در زمان حیات برادر خود با او در امور مملکت داری شریک بود و سپس خود سلطنت رسیده است از مسکوکات مربع مسی او دوسه عدد بدست آمده که زنک گرفته و بعد از پاک کردن مطالعه خواهد شد.

(٤) کسند و فارنس ۱۹-۴۸ مسیحی .

کسند و فارنس که اسمش به صور مختلف اند و فرس ، اندو فرن ، گوندا ، اندو فرو ، کسندو فرا گودا فارا و غیره یاد شده آخرین و معروفترین پادشاه خاندان پهلوا است - مرکز سلطنت او در اوائل شهر قندهار بود مشارالیه در این جاشهری آباد کرده و بنام خود (کسندفار) موسوم ساخت و کلمه قند هار از همین کلمه برآمده است نه از کسند هارا که ولایتی است جداگانه و در شرق افغانستان افتاده است .

ساحه قلمرو کسند و فارنس تا کابل هم انبساط داشت و تمام وادی اندوس (سند) شامل آن بود از میرز که گردیز نمونه هائی از مسکوکات مدور بزرگ مسی بدست آمده است که در یک روی سکه نیم تنه پادشاه نقش است و بطرف دیگر ربه النوع فتح پال کشاده تاجی تقدیم میکند .
د : مسکوکات کوشانی (تا حوالی ۱۸۰ مسیحی) .

آخرین دسته مسکوکاتی که از میرز که گردیز بدست آمده یکی دوسکه ایست که بدوره کوشانی های بزرگ تاریخ افغانستان تعلق میگیرد ولی نظر به قلت مسکوکات این دوره و نظریه اینکه جزایک یاد و نر شا هان این سلسله آنها یکی دو تایش پیدا نشده میخواهم درین مورد توضیحاتی عرض کنم و چنین نتیجه بگیرم که آبادی های کافر کوت میرز که که بیشتر به اصفاد امرای یونانو باختری جنوب هندو کش تعلق دارد در اثر ورود کوشانی ها خراب شده و در اثر واقعات مربوطه خاتمه یافته است . این مسئله پیش ما روشن است که کوشانی ها از شمال هندو کش پایان شده و فراریکه دیدیم در نیمه اول عهد مسیح رئیس آنها (کچولا کد فیزس) در حوالی کابل رسیده و آخرین پادشاه یونانو باختری کابل (هرمایوس) در مسکوکات مسی خود نام او را هم بضرر رسانیده است تا اینکه بعد از (۴۰) مسیحی خود سلطنت را سید و تا (۷۸) مسیحی سلطنت نمود . سپس دومین پادشاه کوشانی ویرا کد فیزس به تخت سلطنت جلوس نموده و تا حوالی (۱۱۰) مسیحی حکمفرمایی کرده است ازین دو پادشاه کوشانی تا حال در کولکسیون میرز که سکه دیده نشده . قرار گرفتن او در تاریخ عصر کوشانی افغانستان قبول شده است بعد از دو پادشاه خاندان اول کوشانی کسی می آید که نام خود را نسگرفته و خویش را به صفت (سوتر مگاس) یعنی منجی کبیر در مسکوکات یاد کرده است . این شخص را بعض مدققین نایب السلطنه (ویرا کد فیزس) در اراضی مفتوحه هندی او میدانند و عصر او را در سال های بین (۱۱۰ - ۱۲۰ م) تعیین کرده اند از مسکوکات مسی (سوتر مگاس) در افغانستان و هند زیاد پیدا شده و میشود و از میرز که چند نمونه خورد و کلان سکه های مدور مسی او کشف شده است .

سپس نوبت به خاندان دوم کوشانی می آید که سر سلسله و پادشاه بزرگ آن امیر ا طور کنبشکا است که از او تا حال هیچ یک سکه در میان مسکوکات گردیز ندیده ام .

آخرین سکهائی که از خاندان کوشانی از میرز که گردیز بدست آمده یک عدد سکه مدور مسی (هو ویشکا) است . که در یک روی آن پادشاه بالای قیل سوار است . چون سلطنت هو ویشکا در حوالی (۱۸۰ مسیحی) خاتمه یافته است میتوان آخرین سکه مکشوفه میرز که را به نیمه دوم قرن دوم مسیحی نسبت داد .

پس به شرحیکه گذشت واضح میشود که مسکوکات کوشانی که معمولاً در تمام نقاط افغانستان به کثرت پیدا میشود در میرز که نسبت به سلاله یونانو باختری نهایت کم است و یک عدد سکه (هویشکا) در میان تقریباً ۹ هزار سکه دیگر تقریباً بیکیلی مفهوم عصر و دوره خود را از دست می دهد و احتمال بسیار میرود که یکی دودانه سکه کوشانی با مهاجمین ایشان از حوالی کابل به گردیز رفته و اتفاقاً از روی خرابه های (کافر کوت) بامسکوکات دیگر یکجا شده باشد .

بهر حال فرار مطالعه ئی که در تیکرها بعمل آمد بعضی پارچه های تیکر با نقوش مخصوص عهد کوشانی که از روی تپه کافر کوت (تقریباً ۳۰) متر از سطح اطاق محل مسکوکات میرز که بلند تراست پیدا شده) که با تیکرهای عصر یونانو باختری داخل خود اطاق مغایرت کلی دارد و ازین نقطه نظر هم واضح میشود که با ورود کوشانی ها حیات در کافر کوت و آبادی های پیرامون آن در (میرز که) و (کاریز کی) (کاریز کی) خانه یافته است در اوایل این مطالعات عرض کردم که مسکوکات میرز که از کدام دفينه بدست نیامده بلکه از میان اطاقی کشف شده است که بحیث ضرابخانه و دکان زرگری و آهنگری و سرتیر سازی و مهر کنی تلقی شده میتواند و بطرف راست و چپ و عقب خود مربوطات دیگری دارد که تقریباً از صد متر غربی و جنوب غرب شواهدی از قبیل خشت های بزرگ بخته مربع و تیکرها از سطح و نزدیک سطح زمین پیدا شده و می شود . کثرت خشت بخته در (کاریز کی) با آنکه از آن است که در سال های گذشته مردم از آن استفاده کرده و حتی برای بعضی آبادی ها به گردیز هم آورده اند . از روی این شواهد و مطالعاتی که بعمل آمد گفته می توانیم که در حوالی و پیرامون کافر کوت میرز که و کاریز کی مانند شهر (بهیر موند) تا کنون شهری وجود داشت که در جریان سه چهار قرن قبل از عهد مسیح حتماً آباد بوده و در مرور قرن اول مسیحی در آن ورود کوشانی های بزرگ ویران گردیده است . (خانه)